

IZVANJEZIČNA I JEZIČNA STVARNOST: SPOL I KATEGORIJA RODA, SROČNOSTI I ŽIVOSTI¹

1. Uvod

U hrvatskome jeziku velik broj imenica sadržava značenjsku sastavnicu muško-/žensko.

Kad nema podudaranja gramatičkoga roda i spola osobe označene imenicom, pojavljuje se nesigurnost u sročnosti te imenice i u izricanju kategorije živosti, odnosno nesigurnost kako glasi njezin akuzativ.

U ovome poglavlju to ćemo pokazati na primjeru imenica muškoga i srednjega roda koje označuju žensku osobu tvorenih od imenica *cura* i *djevojka* i na primjeru imenica *model* i *zvijezda* te *sopran* i *alt*, od kojih su imenice *model*, *sopran* i *alt* muškoga, a imenica *zvijezda* ženskoga roda, a sve se četiri mogu odnositi na osobe obaju spolova. Nesigurnost se, povezana sa sročnošću, pojavljuje kad se imenica *zvijezda* odnosi na mušku, a imenice muškoga ili srednjega roda na žensku osobu. Pojavljuje se i nesigurnost kad je riječ o akuzativu imenica muškoga roda koje označuju žensku osobu.

Nedoumice povezane sa sročnošću odnose se na velik broj različitih skupina imenica, na mnogo više njih od onih koje su predmetom ovoga poglavlja (vidi npr. Barić i dr. 1995: 425–426, Hudeček, Mihaljević i Vukojević 1999: 266–268, Katičić 2002: 82–84, Silić i Pranjković 2005: 262–263). Primjeri koji se donose u ovome poglavlju preuzeti su iz *Hrvatskoga mrežnog korpusa*, *Hrvatske jezične riznice* te hrvatskoga korpusa CLASSLA.

¹ Ovo je poglavlje nastalo u suradnji s projektom *Hrvatski mrežni rječnik (Mrežnik) – 2. faza*, koji financira Europska unija – NextGenerationEU. Za iznesene stavove i mišljenja odgovorna je samo autorica te ti stavovi ne odražavaju nužno službena stajališta Europske unije ili Europske komisije. Ni Europska unija ni Europska komisija ne mogu se smatrati odgovornima za njih. Poglavlje se djelomično temelji na radu Hudeček 2024.

Zanimanje za ovu temu potaknuto je nekolicinom upita upućenih Institutu za hrvatski jezik o sročnosti s imenicama muškoga roda koje označuju žensku osobu te o tome kako se kod njih ostvaruje kategorija živosti te obrnuto, o sročnosti s imenicama ženskoga roda koje/kad označuju mušku osobu.

2. Sročnost

2.1. Tvorenice muškoga i srednjega roda od imenica *cura* i *djevojka*

U 1. tablici nalaze se imenice muškoga i srednjega roda, tvorenice od imenica *cura* i *djevojka*, zabilježene u suvremenim hrvatskim jednojezičnim rječnicima.

1. tablica: Tvorenice muškoga i srednjega roda od imenica *cura* i *djevojka* u suvremenim hrvatskim jednojezičnim rječnicima

Šonje (ur.)	HER HJP	VRH
curetak	curetak	curče (i curčad)
curičak	curičak	curečić/curetčić
djevojče (i djevojčad)	djevojče (i djevojčad)	curetak
djevojčuljak	djevojčuljak	curičak
	djevojčurak	djevojče (i djevojčad)
		djevojčuljak
		djevojčurak

Navedene su imenice odmilice (hipokoristici) za mladu žensku osobu i upotrebljavaju se u pravilu ili u starijoj literaturi ili, u suvremenome jeziku, u neformalnome, katkad šaljivome kontekstu.²

Imenice o kojima je riječ uza se imaju atribut koji se s njima slaže u rodu, npr. imenice muškoga roda *curetak*, *curičak*, *djevojčurak* uvijek imaju atribut u muš-

² U nekim je suvremenim primjerima teško rekonstruirati nominativ imenice, odnosno nije jasno je li riječ o žargonskoj (novo)tvorenici *curetk*a, npr. u rečenicama: *Meni je snijeg uživancija i baš uživam sa svojom curetkom od 3 godine na snijegu, uživam jer i ona uživa.*; *Vidiš kako ide to sve nekako kod tebe.....a ovo sa curetkom koja fali ha ha haaaa...nisi jedini...*

kome rodu: *Da, i ja se pitam gdje je taj simpatični curičak nestao., Jelena je zgodan djevojčurak.*

Nesigurnost se pojavljuje kad se na mjesto atributa koje od tih imenica umeće atributna ili apozicijska surečenica uvedena veznikom *koji*, pa su potvrđene i rečenice poput *Tamo ima i curetaka koje znaju da ja ne štrikam i ne heklam...* ili kad se u rečenici ili tekstu pojavljuje zamjenica koja se odnosi na koju od tih imenica, npr. *Putem sretoh curetka bez kišobrana, ponudih mu neka se poveže ispod moga...*

Nesigurnost se pojavljuje i kad je riječ o predikatnoj sročnosti te je (glagolski) pridjev u predikatu koji se odnosi na imenice muškoga roda *curetak*, *curičak*, *curetčić*, *djevojčuljak*, *djevojčurak* često u ženskome rodu (*Curīčak je odmahнула rukom., Moj curetak samo se nasmijala.*). Tu dvojbu samo naizgled možemo jednostavno riješiti tvrdnjom da bez obzira na to kojega je spola osoba označena kojom od spomenutih imenica muškoga roda, u hrvatskome standardnom jeziku s njom se postupa kao sa svakom drugom imenicom muškoga roda te bi pridjevna riječ u imenskome predikatu odnosno glagolski pridjev radni u glagolskome predikatu trebao biti muškoga roda. Tako je npr. u primjeru iz korpusa *Malo sam sjela dok je curetak još dobar.* Međutim, velik je broj potvrda u kojima imenica *curetak* ima ženskorodnu sročnost, odnosno sročnost po smislu:

Odjednom me okružuje grupa lokalnih, tamnopusih curetaka koje vješto nose velike košare na glavama.; Mislim da se ne treba ovako radikalno odnositi prema curetku koja se natječe na izboru za miss...; Natjecateljice su bile djevojčurci mlađi od 20 godina koje to pretrče prije nego što sam ja i krenula.; Nadobudan djevojčurak od 20 godina koja misli da je popila svu pamet svijeta, a koja je itekako izmanipulirana.; Curīčak je uz fotkanje još i zapisivala koji kalem nona i na koju granu kalemi.; Ona mi je definitivno najbezveznije odjevena... iako je curetak lijepa.

Jednako je s imenicama srednjega roda kojima se označuje ženska osoba. Takve imenice imaju srednjorodnu atributnu sročnost, odnosno uz njih stoji atribut srednjega roda (*lijepo djevojče*), često je i veznik surečenice koja se uvodi na mjesto njihova atributa ili apozicije srednjega roda (*Upoznao sam djevojče koje mi se odmah svidjelo.*); srednjega je roda često i svaka zamjenica koja se odnosi na imenicu srednjega roda kojom se označuje ženska osoba te (glagolski) pridjev

u predikatu, npr. *Gospodična Amalija napokon bijaše četrnaestgodišnje curče koje je još gledalo spokojno i veselo u taj Božji svijet poput djeteta*. Međutim, i za mnogo je takvih imenica potvrđena sročnost po smislu, odnosno ženskorodna sročnost:

Svako djevojče ispod 25 izgleda kao da je sišla s naslovne stranice.; Djevojče je shvatila nešto začudno, Fran je slijep.; Ovdje-ondje vidjelo bi se kakvo mlado prekrasno djevojče kako si kradom briše suze, što bi joj kapale niz svježije obraze.; Bilo je to slatko curče kojoj su stalno neki tipovi nudili brak.

Daljnjom analizom primjera u kojima imenice o kojima je riječ imaju ženskorodnu umjesto muškorodne ili srednjorodne sročnosti, može se primijetiti da je (glagolski) pridjev u predikatu uz spomenute imenice češće u ženskome rodu ako je udaljen od imenice, najčešće kad je između surečenice u kojoj se nalazi koja od spomenutih imenica i surečenice u kojoj se nalazi predikat koji se na nju odnosi umetnuta rečenica, te se aktualizira, kad je riječ o sročnosti, i čimbenik rečenične, odnosno kognitivne udaljenosti, npr.:

Jednom sam u kuću primila jedno smrznuto djevojče koje je provodilo anketu o kupovanju u šoping centrima i hipermarketima, pa kad mi je počela nabrajati ta silna imena i čudom se čuditi kako za neka nikada nisam čula, nisam znala bih li se trebala osjećati nadmoćno ili skrušeno.; Ovaj curetak jednako je fascinant na ekranu kao i u stvarnom životu, pa vam savjetujemo da prosurfate po Instagramu i Youtubeu i pogledate poneki od njezinih duhovitih intervjua.

U pregledanim se korpusima primjećuje i to da je ženskorodna sročnost spomenutih imenica osobito česta u starijim korpusnim potvrđama. Donosimo niz primjera s kraja 19. i početka 20. stoljeća:

*Tu sad valja napomenuti da je u spomenute braće Gusingovacah bila mlađahna sestra imenom Ružica, krasno i mило djevojče od 17 otprilike lijetah, što je jur od 3 godine danah, otkako joj naime redom naglo poumriješe roditelji, boravila kod dobre svoje tetke bivše tada opatice (glavarice) duvnah reda Sv. Klare u Zagrebu. (Mirko Bogović, *Krvavi most u Zagrebu*, 1856.); Curče ga je gledalo iskreno i pouzdano, a na licu joj se pojavio onaj smilovni pojav koji ne znaš bi li ga nazvao smiješkom, bi li sažalbom, kakav se pojavlja na fino odgojenoj djeci, ali djeci dobra srca koja shvate uzburjenost stranca. (Ante Kovačić, *Ljubljanska katastrofa*, 1877.); Ne čekajući njegove riječi djevojče pritrča odmah k njemu*

i pohvali se, da je već davno ustala, jer uči za ispit. (Ksaver Šandor Gjalski, *U noći*, 1887.); *Djevojčetu zakuca silnije srce, htjede štogođ odvratiti, ali joj zape glas i kano da joj neka nevidljiva sila obustavljaše dah.* (Ante Kovačić, *U registraturi*, 1888.); *I djevojče izleti na vrata, stisnu obje ruke na grudi, malo da se nije srušila na zemlju.* (Ante Kovačić, *U registraturi*); *Mislila je tek da je djevojče negdje zabasalo, pa pošalje na sve strane momke da je traže.* (Ksaver Šandor Gjalski, *Janko Borislavić*, 1913.); *Momak se poslije vjenčao s onim ubogim i milim djevojčetom, što im bijaše dovela Domaće u kuću.* (Ivana Brlić Mažuranić, *Šuma Striborova*); *Uto vidje ona, kako k njoj ide neko ubogo djevojče, na njemu samo izderana rubina, a rame pomodrililo od studeni, jer joj se rukav iskinuo.* (Ivana Brlić Mažuranić, *Šuma Striborova*), *Ovdje-ondje vidjelo bi se kakvo mlado prekrasno djevojče kako si kradom briše suze, što bi joj kapale niz svježe obraze.* (Ksaver Šandor Gjalski, *Dolazak Hrvata*, 1924.).

Navedeni primjeri, kao i rijetki suvremeni primjeri uporabe imenica *curče* i *djevojče* (nešto je bolje u suvremenome jeziku potvrđena imenica *curetak*), potvrđuju da pri slaganju s imenicom kod koje se ne podudaraju njezin gramatički rod sa spolom osobe koju označuje veliku ulogu ima rečenična, odnosno kognitivna udaljenost.

2.2. Imenica *zvijezda*

Imenica *zvijezda* ženskoga je roda te u jednome od značenja označuje slavu osobu. Kad označuje žensku osobu, ta imenica ima pridjevnu riječ u atributu i (glagolski) pridjev u predikatu u ženskome rodu (*Poznata zvijezda izjavila je...*) te su u rečenici ili tekstu zamjenice koje se na nju odnose u ženskome rodu.

I kad označuje mušku osobu, pridjev uz tu imenicu u ženskome je rodu, npr.: *omiljena holivudska zvijezda Charlton Heston*; *bivša holivudska zvijezda akcijskih filmova Arnold Schwarzenegger*; *mlada pop-zvijezda Bojan Jambrošić*. Međutim, nesigurnost se pojavljuje, kao i kod imenica o kojima je već bilo riječi, kad na mjestu atributa ili apozicije uz imenicu *zvijezda* koja označuje mušku osobu stoji atributna ili apozicijska rečenica ili kad se imenski predikat odnosi na subjekt koji označuje mušku osobu i koji uza se ima apoziciju *zvijezda*. Osobito je naglašena kad se uz imenicu (apoziciju) *zvijezda* nalazi muško ime te je tad u mnogim korpusnim primjerima sročnost muškorodna, npr.: *Omiljena holi-*

vudska zvijezda *Charlton Heston* odigrao je ulogu *Mojsija*. Ako to usporedimo s rečenicama poput *Rijeka Dunav na ovome je mjestu duboka*. ili *Grad Vinkovci svima je poznat*. te s neovjerenim rečenicama **Rijeka Dunav na ovome je mjestu dubok*. ili **Grad Vinkovci svima su poznati.*, jasno je da bi se i u rečenici s apozicijom *zvijezda* (glagolski) pridjev u predikatu trebao slagati s tom apozicijom (kao što se u danim primjerima slaže s apozicijom *rijeka* odnosno *grad*), a u skladu s pravilom da rod u imenskoj skupini, pa prema tome i u predikatu, određuje imenica ili imenska skupina koja stoji najviše lijevo (Hudeček, Mihaljević i Vukojević 1999: 260.). U hrvatskome standardnom jeziku potvrđeni su primjeri gramatičke sročnosti, npr.: *Za vrijeme snimanja filma statist je izazvao Brucea Leeja na borbu. Filmska zvijezda bila je prebrza za hrabroga izazivača, koji je završio na podu.* (Glagolski) pridjev u predikatu češće je ženskoga roda kad se u rečenici ne spominje muško ime, odnosno kad imenica *zvijezda* nema funkciju apozicije (kao u danome primjeru), i redovito kad predikat prethodi subjektomnomu skupu s apozicijom *zvijezda*, npr.: *Kad je 2004. godine u pulskoj Areni nastupila najveća talijanska pop-zvijezda Eros Ramazzotti, u gradu je vladalo opasno stanje.* Česti su, međutim, i primjeri sročnosti po smislu:

Bivša holivudska zvijezda akcijskih filmova bio je već u Iraku prije šest godina.; Holivudska zvijezda, 45-godišnji Brad Pitt, doživio je u subotu nesreću na motoru.; Holivudska zvijezda Mickey Rourke (58) prije dvije je godine bio nominiran za Oscara za ulogu u filmu Hrváč.; Američka pop-zvijezda Justin Timberlake osvojio je nagradu za najboljeg inozemnog pjevača.; Velika američka pop-zvijezda Michael Bolton izjavio je kako nastoji pomagati bolesnima jer je bolest stalna prijetnja svima nama.

U pregledanim primjerima može se također primijetiti da je, kad se na mjesto atributa ili apozicije uz ime kojemu prethodi apozicija *zvijezda* umeće apozicijska surečenica, veznik *koji*, koji uvodi tu surečenicu, u muškome rodu, npr. *Buduća je estradna zvijezda Eugen Galetić, koji će otpjevati nekoliko pjesama.; Program je nastavljen folklornim nastupima sve do (...) s nestrpljenjem iščekivanoga koncerta estradne zvijezde Mate Bulića, kojeg je mnogobrojna publika dočekala s ovacijama oduševljenja te već na samom početku koncerta spremno zapjevala zajedno s njim.* U tim primjerima apozicijska se surečenica umeće na mjesto apozicije uz muško ime, pa je i veznik *koji* muškoga roda. Kad nema imena i kad se na mjesto atributa imenice *zvijezda* umeće atributna surečenica,

veznik koji u ženskome je rodu: *Robbie je zaista najveća pop-zvijezda koja se pojavila u ovoj zemlji u posljednjih 20 godina.*; *Zvijezda mjeseca je Mark Wahlberg, nekoć pjevačka, a danas glumačka zvijezda koja se bacila i u producent-ske vode.*

Kako je značenje imenice *zvijezda* 'slavna osoba' razmjerno novo, nema starijih potvrda na temelju kojih bismo mogli izvesti zaključke o sročnosti s imenicom *zvijezda* u tome značenju u prošlosti.

2.3. Imenica *model*

Usporediva je, ali obrnuta, situacija s imenicom muškoga roda *model* kad označuje žensku osobu. Kad označuje mušku osobu, ta imenica beziznimno ima atribut i (glagolski) pridjev u predikatu u muškome rodu (*Poznati model izjavio je...*). I kad označuje žensku osobu, pridjev u atributu koji se odnosi na tu imenicu u muškome je rodu (*slavni supermodel Kate Moss, mađarski supermodel Barbara Palvin*). Dvostruka se sročnost, i muškorodna (gramatička) i ženskorodna (po smislu), pojavljuje, usporedivo s onom imenice *zvijezda*, kad na mjestu atributa ili apozicije uz imenicu *model* koja označuje žensku osobu stoji atributna ili apozicijska rečenica, ili kad se imenski predikat odnosi na subjekt koji označuje žensku osobu i koji uza se ima apoziciju *model*. Kao i u slučaju kad se imenicom *zvijezda* označuje muška osoba, osobito je naglašena kad se uz imenicu (apoziciju) *model* nalazi žensko ime te je tad u mnogim korpusnim primjerima sročnost ženskorodna, npr. *35-godišnji njemački model Heidi Klum svoju slavu stekla je putem Victoria's Secret donjeg rublja*. U rečenici s apozicijom *model* (glagolski) pridjev u predikatu po gramatičkoj se sročnosti slaže s tom apozicijom, odnosno u muškome je rodu, npr.: *Kate je izmamila udahe i od onih ravnodušnijih. Osim za ljepotu supermodel je prikupio pohvale i na račun profesionalnosti*. Primjeri su sročnosti po smislu:

Slavni supermodel Alessandra Ambrosio proteklog je vikenda slavila prvi sinčičev rođendan.; *Britanski supermodel Jourdan Dunn pojavila se u editorijalu za časopis Russh.*; *Mađarski supermodel Barbara Palvin odradila je novi editorijal za Victoria's Secret.*; *Britanski supermodel Kate Moss proslavila je u Londonu izlazak najnovije sezonske kolekcije koju je dizajnirala za Topshop i koja u uto-rak stiže u prodavaonice.*; *Britanski supermodel Kate Moss dobrano je zabraz-*

dila u paklu droge.; 41-godišnji supermodel, danas majka troje djece, pokazala je da još uvijek izgleda fantastično.

Zanimljivo je i često kolebanje kad je riječ o izrazu *jedan od* te su česte rečenice poput:

Jedna od najuspješnijih supermodela, Heidi Klum svoj lik i tijelo iskoristila je u reklamne svrhe.; Sva sreća da sam na sebi imala haltere – rekla je jednom zgodom Naomi Campbell, danas jedna od najskupljih supermodela na svijetu.; Jedna od najplaćenijih supermodela 90-ih priznaje kako se nije lako danas baviti modelingom.; Ona je jedna od modela čije fotografije pune modne blogove.; Jedna od modela na reviji nosila je svjetloljubičasti korzet prekriven crnom čipkom.

2.4. Imenice *alt* i *sopran*

Imenice muškoga roda *alt* i *sporan* višeznačne su te mogu označivati glas, ali (metonimijskim prijenosom) i osobu toga glasa. Ako te imenice označuju žensku osobu, pojavljuju se također pitanja povezana s njihovom (predikatnom) sročnošću te kategorijom živosti. Nažalost, korpusi nude mali broj primjera u kojima imenice *alt* i *sopran* označuju žensku osobu³, npr.:

Bilo je i poteškoća privatne naravi (djelomično uzrokovanih prisnošću sa Terezom Stolz, sopranom koji je ostvario njegovu Aidu na Scali te – neminovnost starije dobi – bolom zbog gubitka starih i bliskih prijatelja.

³ U najvećemu je broju primjera riječ o metonimijskome prijenosu, npr.: *Tako su, na primjer, »djevojke boljeg sluha« pozvane na audiciju ženske klape »Cesarice« koja traži dva soprana i jedan alt.; U sezoni 1923./1924. solistica Opere u Mannheimu, gdje se uskoro razvila u dramski sopran.; Od kraja osamdesetih godina 20. stoljeća Vlatka Oršanić razvila se u dramski sopran dalekosežnih mogućnosti, za kojega nema ograničenja u repertoaru.; Estetski najbolji dio zbora čine pjevačice koje se dijele na sopran i alt.; Za područje glazbene umjetnosti nagradu dobiva: prof. Marko Ruždjak, član suradnik HAZU, za kompoziciju: La Frontera, za sopran i komorni orkestar., gdje sopran može označivati i glas i (metonimijskim prijenosom) pjevačicu određenoga glasa.*

3. Živost

Sljedeća je nedoumica koja se može pojaviti u vezi s imenicama koje označuju žensku osobu, a muškoga su roda, kako glasi njihov akuzativ, odnosno je li npr. pravilna rečenica *Vidim curetak/djevojčurak kako mi prilazi.* ili je pravilna rečenica *Vidim curetka/djevojčurka kako mi prilazi.* S obzirom na to da je riječ o imenicama muškoga roda koje označuju živo, njihov je akuzativ jednak genitivu, odnosno pravilno je *Vidim curetka/djevojčurka kako mi prilazi.* Također, akuzativ jednine imenice *model* (*supermodel*) kad označuje osobu (i mušku i žensku) nije *model*, nego *modela*. U 2. tablici donosi se nekoliko primjera s netočnim akuzativom imenice *curetak*, a u 3. tablici s netočnim akuzativom imenice *model* kad označuje žensku osobu.

2. tablica: Primjeri rečenica s netočnim i točnim akuzativom imenice *curetak*

netočno	točno
Pozdrav i ljubi svoj curetak!	Pozdrav i ljubi svojega curetka!
Uz svoj curetak od 15 mjeseci katkad samo želim spavati...	Uz svojega curetka od 15 mjeseci katkad samo želim spavati...
Daj malo opiši taj svoj curetak!	Daj malo opiši toga svojeg curetka!
Rodila je prošle godine prekrasan curetak.	Rodila je prošle godine prekrasnoga curetka.
Pri kraju spota iz publike izvlači jedan curetak i pleše s njom na pozornici točno 26 sekundi.	Pri kraju spota iz publike izvlači jednoga curetka i pleše s njim na pozornici točno 26 sekundi.
Htjedoh komentirati curetak koji s njima pjeva.	Htjedoh komentirati curetka koji s njima pjeva.
Putem sretah curetak bez kišobrana, ponudih joj neka se poveže ispod moga.	Putem sretah curetka bez kišobrana, ponudih mu neka se poveže ispod moga.

3. tablica: Primjeri rečenica s netočnim i točnim akuzativom imenice *model*

netočno	točno
Među petnaest natjecateljica samo će jedna uzeti laskavu titulu najljepše. Budući supermodel pronađite u našoj galeriji slika.	Među petnaest natjecateljica samo će jedna uzeti laskavu titulu najljepše. Budućega supermodela pronađite u našoj galeriji slika.
Za srpanjsko izdanje poznati fotograf fotografirao je supermodel Gisele Bündchen.	Za srpanjsko izdanje poznati fotograf fotografirao je supermodela Gisele Bündchen.
Šuška se da želi od nje napraviti veoma traženi supermodel.	Šuška se da želi od nje napraviti veoma traženoga supermodela.

Imenica *model*, kad označuje osobu, veoma često ima potvrđen akuzativ jednak nominativu. To se može objasniti i činjenicom da se njezina primarna i češća značenja ('uzorak prema kojemu se što izrađuje', 'umanjeni prikaz čega', 'određeni tip ili oblik proizvoda') odnose na neživo.

U ovoj je rečenici potvrđen akuzativ jednak nominativu imenice *sopran* iako označuje osobu: *Ekskluzivni Liceo operni klub objavio je da će u svoje članstvo primiti svjetski poznati katalonski sopran Montserrat Caballe i još drugih devet žena, koje će time postati prvi ženski članovi tog kluba u njegovoj 150 godina dugoj povijesti.*

4. Imenice muškoga roda koje označuju žensku osobu i obrnuto u gramatikama i rječnicima

Pokazali smo da je ženskorodna sročnost imenica muškoga i srednjega roda izvedenih od imenica *cura* i *djevojka* dobro potvrđena u starijim tekstovima. U Divkovićevoj i Florshützovoj gramatici nema poglavlja o sročnosti, a u obje se samo uz imenice ženskoga roda spominje da se njima katkad označuju i muške osobe, no razlaganje o njima ne izlazi iz okvira morfologije. Maretić (1963: 433) piše: „Riječi *momče*, *djevojče* i slične slažu se sad po gramatici (tj. kao imenice srednjeg roda), sad po smislu (dakle kao imenice muškoga ili ženskoga roda).”

Sročnost u slučaju da se imenicom muškoga ili srednjega roda označuje ženska osoba ili imenicom ženskoga roda muška ne spominju Težak i Babić u poglavlju o sročnosti u svojoj gramatici (1992: 247–248), ne spominju ga ni Brabec, Hraste i Živković.

U Silićevoj i Pranjkovićevoj gramatici slaganje po smislu nema normativnu kvalifikaciju te dosad njegov normativni status nije ni temeljitije istražen. U toj se gramatici spominje slučaj nepodudaranja u gramatičkome rodu i spolu osobe koju označuju imenice na *-lo*, koje su srednjega roda, koje „označuju u prvome redu osobe muškoga spola” (Silić i Pranjković 2005: 297) te „I one mogu s predikatom biti sročne ili po smislu, a to znači da predikat može biti muškoga roda (npr. *Piskaralo se opet javio.*), ili po gramatičkim svojstvima, a to znači da je predikat srednjega roda (npr. *Piskaralo se opet javilo.*). U množini je predikat u pravilu samo srednjega roda, npr. *Piskarala su se opet javila.*” Isti primjer

imenica na *-lo* navode i Barić i dr. (1995: 425) također uz napomenu da se takve imenice mogu „kada je osoba muškoga roda, slagati po smislu s predikatom u muškom rodu: *Piskaralo je ostao u uredu. (razg).*” Katičić (2002: 72) također uz gramatičko slaganje spominje i slaganje po smislu, ali ne daje nikakvu normativnu kvalifikaciju. Primjeri su isti kao u Barić i dr.

Hrvatski jednojezični rječnici, ni izravno – u gramatičkome bloku, ni neizravno, npr. primjerom, ne daju odgovor na pitanje o tome kako glasi akuzativ imenica muškoga roda koje označuju žensku osobu ni podatke ili primjere koji bi išta govorili o sročnosti tih imenica.

Već smo spomenuli da je Odjelu za hrvatski standardni jezik Instituta za hrvatski jezik upućeno nekoliko pitanja o tome kako glasi akuzativ jednine imenica muškoga roda koje označuju žensku osobu te je li njihova sročnost (osobito predikatna) muškorodna ili ženskorodna. Taj podatak upućuje na važnost donošenja morfoloških i sintaktičkih podataka u gramatikama i rječnicima za one riječi kod kojih nepodudaranje gramatičkoga roda i spola onoga što imenica označuje može dovesti do dvojbe o tome kako se te riječi uklapaju u rečenicu. Zbog tih je upita u treće izdanje *Hrvatske školske gramatike* dodana napomena o tome kako glasi akuzativ jednine imenica *curetak* i *djevojčurak*:

Gramatički rod imenica koje označuju što živo najčešće odgovara spolu. Tako je dječak imenica muškoga roda, a djevojčica je imenica ženskoga roda i označuje osobu ženskoga spola. Razmjerno rijetko u hrvatskome jeziku gramatički rod ne odgovara spolu, npr. imenice muškoga roda curetak i djevojčurak (A jd. curetka, djevojčurka) označuju osobe ženskoga spola. (Hudeček i Mihaljević 2023: 57).

Trenutačno se podatci za imenice koje se spominju u ovome poglavlju dodaju u *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik* te se uz njih, osim podataka o njihovom akuzativu te primjera koji jasno pokazuju sročnost s predikatom, donosi i napomena u kojoj se navodi da se rod pridjeva u predikatu koji se odnosi na spomenute imenice te zamjenice koje se u rečenici na njih odnose u standardnome jeziku podudaraju s njihovim gramatičkim rodom, ali da je moguća i sročnost po smislu. Stoga je imenica *curetak* u *Hrvatskome mrežnom rječniku* obrađena tako da se u gramatičkome bloku navodi njezin akuzativ te donosi napomena o njezinu gramatičkome ponašanju, vidi 1. prikaz.

Imenica *curetak* muškoga je roda koja označuje žensku osobu. Pridjev u predikatu može biti muškoga roda (npr. *Curetak je još mlad.*), ali i ženskoga roda (npr. *Curetak je još mlada.*). Akuzativ imenice *curetak* jednak je genitivu, kao i akuzativ svake imenice muškoga roda koja označuje što živo, pa u standardnome jeziku nije npr. točna rečenica *Vidim curetak kako mi prilazi.*, a točna je rečenica *Vidim curetka kako mi prilazi.*

1. prikaz: Napomena uz natuknicu *curetak* u *Mrežniku*

5. Zaključak

U radu se pokazuje da pri uporabi imenica kojima se spol osobe koje označuju ne podudara s njihovim gramatičkim rodnom pojavljuje nekoliko nedoumica, povezanih osobito s njihovom predikatnom sročnošću, te je često potvrđeno slaganje po smislu (izvanjezičnome znanju o tome o osobi kojega je spola riječ), a ne slaganje po gramatičkim svojstvima imenice. Pokazuje se kako se obradi imenica o kojima je riječ u *Hrvatskome mrežnom rječniku – Mrežniku* pridaje velika pozornost te se uz njih donose (uz oblike u morfološkom bloku) i napomene u kojima se upozorava na njihove sintaktičke, a uz imenice koje označuju žensku osobu, a muškoga su roda, i morfološke (akuzativ jednine) osobitosti. U radu se ističe i potreba daljnjega istraživanja sročnosti po smislu.

Izvori i literatura

- Anić, Vladimir. 2006. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Novi Liber. Zagreb.
- Barić, Eugenija i dr. 1997. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga. Zagreb.
- Brozović Rončević, Dunja; Ćavar, Damir. 2008. Hrvatska jezična riznica kao podloga jezičnim i jezičnopovijesnim istraživanjima hrvatskoga jezika. *Vidjeti Ohrid: referati hrvatskih sudionika i sudionika za XIV. međunarodni slavistički kongres*. Ur. Petrović, Bernardina; Samardžija, Marko. Hrvatsko filološko društvo, Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb. 173–186.
- Brabec, Ivan; Hraste, Mate; Živković, Sreten. 1970. *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*. Školska knjiga. Zagreb.
- Divković, Mirko. 1917. *Oblici i sintaksa hrvatskoga jezika za srednje škole*. Tisak hrvatske zemaljske tiskare. Zagreb.

Florschütz, Josip. 1916. *Gramatika hrvatskog jezika za ženski licej, preparandije i više pučke škole*. Trošak i naklada Kraljevske hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade. Pretisak 2002. Ex Libris. Zagreb.

Hrvatski enciklopedijski rječnik. 2002. Novi Liber. Zagreb.

Hrvatski jezični portal. <https://hjp.znanje.hr/> (pristupljeno 1. rujna 2024.)

Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik. <http://ihjj.hr/mreznik/> (pristupljeno 2. rujna 2024.)

Hudeček, Lana. 2024. O spolu i (gramatičkome) rodu: sročnost i živost. *Hrvatski jezik* 11/1. 1–10.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2023. *Hrvatska školska gramatika*. Treće izdanje. Institut za hrvatski jezik. Zagreb.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica; Vukojević, Luka (izv. ur.). 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Pergamena – Školska knjiga. Zagreb

Katičić, Radoslav. 2002. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Nakladni zavod Globus. Zagreb.

Ljubešić, Nikola; Klubička, Filip. 2016. Croatian web corpus 2.1. *Slovenian language resource repository CLARIN.SI*. <http://hdl.handle.net/11356/1064> (pristupljeno 2. rujna. 2024.).

Maretić, Tomo. 1899. *Grammatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Štampa i naklada knjižare L. Hartmana (Kugli i Deutsch). Zagreb.

Silić, Josip; Pranjković, Ivo. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Školska knjiga. Zagreb.

Šonje, Jure (ur.). 2000. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža – Školska knjiga. Zagreb.

Težak, Stjepko; Babić, Stjepan. 1992. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Školska knjiga. Zagreb.

VRH = *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*. 2015. Jojić, Ljiljana; Nakić, Anuška; Vajs, Nada; Zečević, Vesna (ur.). Školska knjiga. Zagreb.

